Kadınlar vardır ya da Türkiye'de feminist hareketin eleştirel bir analizi

Özgür Sevgi Göral

Bu yıl, bir kez daha iki ayrı 8 Mart eylemiyle kadınlar –ve erkekler- alanlardaydı. 8 Mart'ı "Dünya Kadınlar Günü" olarak ve erkeksiz bir biçimde kutlayan, içinde Kürt hareketinin, feministlerin ve sosyalist partilerin çoğunluğunun bulunduğu cenah Şişli Abide-i Hürriyet meydanındaydı. 8 Mart'ı "Dünya Emekçi Kadınlar Günü" olarak kutlayan ve düzenleyen siyasi yapıların büyük çoğunluğunun erkeklerle birlikte katıldığı miting Kadıköy'deydi. İki miting de, feminist sözün ve politikanın kendisini siyasal bir hareket olarak ortaya koyduğu meydanlar olmanın oldukça uzağındaydı. Aslında bir süredir feminizm Türkiye'de siyasi ve toplumsal bir hareket olmaktan uzaklaşmış gibi gözüküyor. Bu durumu, son derece inançlı bir biçimde feminist politikayı örgütlemeye çalışan hiçbir kurum ya da kişiye haksızlık etmek ya da onların çabasını görmezden gelmek amacıyla ifade etmiyorum. Şüphesiz feministler kendi varoluşlarını sürdürmeye çeşitli farklı siyasal yollarla ve değişik kurumsal yapılarla devam ediyorlar. Ancak feminist mücadele ve az önce belirttiğim gibi hareketin kamuya ve topluma söz söyleyen bir odak olarak siyasi yönü, müthiş ölçüde kan kaybetmiş bir durumda. 8 Mart'ta her iki alanda da feminist ve kadınların özgül ezilmişliklerine ilişkin

politikaların oldukça silikleşmiş olması bunun sadece bir göstergesi. Alanların durumu bu bakımdan tam olarak eşit de değil aslına bakarsak, Kadıköy'deki mitingde KESK adına yapılan konuşmadaki anti-feminist vurgu ve feministlerin 8 Mart'ı "sınıfsal, tarihsel özünden soyutlayarak ve salt cinsel özgürlüğe indirgeyerek kutladığı" vurgusu Türkiye devrimci hareketinin feminizme bakışını bugün için bile kristalize ediyordu.

Bugün feministler için ortada duran sorular işte tam da bu gerçeklikle doğrudan ilgilidir. Bir politik hareket olmaktan neden bu kadar uzağız? Kendi sözümüzü hem farklı feminist eğilimlerle birlikte oluşturmanın hem de bu sözü topluma yaymanın önündeki engeller neler? Örgütlenme konusundaki sorunlarımızı nasıl çözme eğilimindeyiz? Tarihsel olarak yürüttüğümüz ittifak politikaları hareketimizin genişlemesine ne kadar yardımcı oldu? Bu yazı, mümkün olduğu kadar tarihsel bir perspektifle tüm bu soruları ele almak niyetindedir. Şüphesiz bu çok boyutlu soruların tamamı için hazır yanıtlarım yok, tüm bu sorulara ve sorun alanlarına girerek bir tartışma yürütmeye çalışacağım. Belki de feminist politikanın son zamanlardaki en büyük eksikliği, hem kendi arasında hem de toplumsal muhalefetin diğer unsurlarıyla böylesi tartışmaları yürütmekten genel olarak çok fazla kaçınıyor olması. Bu nedenle bana, bu tartışmanın kendisi feminist politikanın kurulması bakımından anlamlı ve değerli gibi geliyor.

Kadınlar artık susmayacaklar ya da feminist hareketin dönemselleştirilmesi

Türkiye'deki feminist hareketin 1980 sonrasındaki seyrinin dönemselleştirmesini yaparken Gülnur Acar Savran esas olarak hareketi üç dönem halinde ele almak gerektiğini söylüyor. "80'lerin ilk yarısında, önce iç tartışmalarla, sonra Somut dergisi sayfalarında, daha sonraları da Kadın Çevresi gibi yapılar içinde yaşanmış bir ideolojik birikim oluşturma, mayalanma dönemi. 1987'de Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası ile başlayan ve yaklaşık 90'ların başına kadar süren bir kampanyalar ve hareketlilik dönemi ve 90'ların başından bu yana bir kurumsallaşma ve proje feminizmi dönemi."[1]

İdeolojik mayalanma dönemi, birçoğu sosyalist örgütlerdeki militan kadınlardan oluşan hareketin kurucu feministlerinin, özgül bir ezilme ilişkisinin sistemik analizinin yapılmasını sağlaması bakımından mühim bir döneme işaret ediyor. O ana kadar toplumsal muhalefet içinde işçi sınıfı hareketini bölen bir küçük burjuva akımı olarak algılanan feminizm, artık nesnel ve somut kökenleri, işleyiş mekanizmaları ve üretim sistemleriyle çatışan ya da iç içe geçen eklemlenme biçimleri olan patriyarka adındaki sistemi analiz eden bir politik akım olarak kendini

1) Gülnur Savran, *Pazartesi,* Sayı 36, Mart 1998, aktaran Filiz Koçali, "Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi", *90'larda Türkiye'de Feminizm*, der. Aksu Bora, Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 74.

ortaya koymaya başlamıştır. İdeolojik mayalanma döneminin hem kuramsal hem de pratik tartışmaları kadınları ezen, sömüren, bedenlerine ve doğurganlıklarına, emeklerine ve sözlerine el koyan bir sistem analizini farklı biçimlerde ve farklı teorik araçlarla da olsa son derece başarılı bir şekilde ortaya koymayı başarmıştır. Bu dönemin temel karakteristiği, patriyarkayı iktisadi, siyasal, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla, bir düzeyde üretim ilişkilerinden ya da başka türlü toplumsal ezilme ilişkilerinden ayrıştırarak kendi başına bir sistem olarak varlığını ortaya koyma çabasıdır. Bu çaba son derece anlamlıdır, zira 70'li yıllardan beri "kadın sorunu" devrimci hareketin içinde kadınların özgül ezilmişliğini ortaya koymanın kimi sınırlı nüvelerini belirtmiş olsa da iyi bir sınav vermemiştir. Kadınların politik pratiklerinden gündelik hayatın çeşitli alanlarında yaşadıkları sorunlar kümesi emperyalizmin ya da feodal kalıntıların ya da "çarpık kapitalizm"in türlü yönlerine indirgenmiş ve ayrı bir sistemik analizin konusu haline gelmemiştir. İdeolojik mayalanma, dönemi kendisini yeni yeni varetmeye başlayan hem radikal feministler hem de sosyalist feministler bakımından bu ikincilleştirmeye teorik ve politik bir itiraz anlamına geliyordu.

"Hareketin itici gücü kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınlardı. Feminist sözcüğünün erkek düşmanlığından sapıklığa kadar olumsuz anlamlarla yüklü olduğu 1980 başlarında kendilerini feminist olarak adlandıran kadınlar Türkiye'deki kadın hareketine belirleyici bir ivme kazandırdılar."[2] İlk kuşak öncü feministler esas olarak iki temel gruba dayanıyordu: Bir bölümü sosyalist örgütlerin –bir kısmı eski- militan kadınları bir diğer bölümü de siyasetle yeni ilişkilenmeye başlayan ve bunu da feminist kuram üzerinden yaşayan, yabancı literatürü de takip eden çoğunluğu akademisyen kadınlar. Dünya çapında 68 hareketiyle birlikte başlayan ikinci dalganın köktenci soluğu yapılan çeviriler aracılığıyla Türkiye feminist hareketine yön veriyor, "özel olan politiktir" den "bedenimiz bizimdir" e feminizmin temel ilkeleri Türkiyeli kadınlar tarafından tartışılıyordu. Bu dönem; 1983 yılında haftalık *Somut* dergisinde "feminist" bir sayfa çıkarılmasını, *Kadın Çevresi* adı ile "ev içinde ve ev dışında ücretsiz ve ücretli çalışan kadınların emeğine dayalı ve bu emeği değerlendirme" amacıyla bir "yayımcılık, hizmet ve danışmanlık" şirketinin kurulmasını, yine *Kadın Çevresi* aracılığıyla bir kitap kulübünün oluşturularak feminist klasiklerin çevrilmesini kapsar.[3]

Ardından gelen kampanyalar ve politik hareketlilik dönemi hareketin belki de en çok kitleselleştiği dönemdir. İdeolojik mayalanma döneminin teorik ve politik birikiminin pratik olarak feminist hareketin yaratılması için eylemlere ve kampanyalara dönüştürüldüğü bu dönem birçok bakımdan feminizmin altın çağı niteliğindedir. Ayrı bir toplumsal sistem olarak analiz edilen patriyarkaya karşı,

2) Yeşim Arat, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı", *Toplum ve Bilim*, no: 53, Bahar 1991, s. 10.
3) Kadın Eserleri Kütüphanesi 2000 yılı ajandası.

hem onu yıkmak devrimci niyetiyle ama hem de bugünden açılabilecek gedikle-rin hangi taktiklerle ve pratik adımlarla gerçekleştirileceğine ilişkin önemli bir politik tartışma yürüdü ve hareket tarafından bununla ilgili somut adımlar atıldı. Harekete farklı sınıflardan ve yaş gruplarından kadınların kitlesel bir biçimde itibar ettiği ve hareketin aynı zamanda bir bütün olarak en çok sokakta olduğu, en radikal olduğu zaman da bu dönemdi. Kadınlar dayaktan tecavüze, cinsel politi-kalardan kadınlara yönelik ayrımcılığın engellenmesine bir dizi feminist taleple kamusal alana çıktılar, ses getiren eylemler örgütlediler, bir politik hareket olarak feminizmi Türkiye çapında sözü edilen bir siyasal akıma dönüştürmeyi becerdi-ler. 1987 yılında "Dayağa Karşı Dayanışma" kampanyası açıldı ve Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü düzenleyenlerin bile beklediklerinin çok üstünde bir sayıyla 2000 kadar kadınla Kadıköy'de Mayıs ayında gerçekleştirildi. Aynı yılın 8 Mart'ında *Feminist* dergisi yayın hayatına başladı, dergiyi çıkaranlar ilk sayılarında ne tür bir feminizm konusunda çok net bir yönelim ifade etmemiş olsalar da feminizme bakışlarını şöyle tanımlıyorlardı: "toplumsal muhalefete yeni bir soluk getirmiş", "hiyerarşiyi hatta otoriteyi sorgulamış", "genellikle küfür olarak kullanılan femi-nist kelimesine gayri ciddi, naif, neşeli, eğlenceli ve politik bir tanım" getirmişler idi[4]. Yine 1987'de "Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"nin yaşama geçirilmesi için *Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKKD)* kuruldu.

1988 yılında kendi ideolojik ve politik duruşunu belki de en net biçimde ortaya koymaya çalışan sosyalist feministlerin kurduğu *Sosyalist Feminist Kaktüs* dergi-si yayın hayatına başladı. Sosyalist feminist kadınlar "Kadın mücadelesinin ortak paydalarda birliğine dair önemli deneyimler yaşayarak feminizmi nasıl yaşamak istediklerini daha belirgin olarak görmüş", "nasıl bir bağımsız kadın politikası he-defledikleri tartışmak, geliştirmek istemişler"di. *Kaktüs* grubu başından beri "ka-dın erkek eşitsizliğini üreten şeyin yalnızca ideoloji değil, cinsiyet ve üretim ilişki-lerini kapsayan tüm bir toplumsal ilişkiler sistemi" olduğunu savunuyordu.[5] 1989 yılında Ankara'da Kadın Dayanışma Derneği kuruldu, Şubat 1989'da Ankaralı ve İstanbullu feministleri bir araya getiren 1. Feminist Haftasonu toplandı, bu-rada yapılan öneriler çerçevesinde "Cinsel Tacize Hayır" kampanyası başladı.[6]

4) *1. Feminist Haftasonu 11-12 Şubat 1989*, s. 32.

5) *Sosyalist Feminist Kaktüs*, sayı 1, 1 Mayıs 1988, s. 5.

6) Cinsel taciz bugün sadece feministler için değil, sosyalistler, sendikacılar ve toplumun önemli bir bölümü tarafından bilinen ve kabul edilen bir tanımlama. Oysa kampanyaya ilişkin tartışma yürütülürken ismin ne olacağı konusu tartışılırken uzun uzun tartışılmış, "cinsel taciz"de karar kılındığı zaman bilinmeyen ve zor anlaşılır bir ifade olduğu için çok eleştirilmiş. Handan Koç *Feminist*'in Mart 1990 sayısında durumu şöyle anlatıyor: "mesela benim gönlüm kampanyanın adının 'bedenimiz bizimdir' olmasından yanaydı. bir de 'cinsel taciz' diyenler vardı. cinsel taciz lafı bence pek kolay anlaşılmıyordu. yabancı dilde kullanılan bir sözün türkçesi, kolay olmayan bir tercümesiydi." Bu tartışma sadece feminizmin kazandırdığı kavramlar bakımından değil hareketin tamamında kendini hissettiren yerlilik/buralılık tartışmasının gerilimini ifade etmesi bakımından da değerli bence.

Kampanya çerçevesinde vapurlarda, otobüslerde ve çeşitli toplu taşıma araçlarında yapılan ajitasyon konuşmalarıyla kadınların kendilerini korumaları için mor iğneler satıldı. 1990 yılında feministler yaptıkları başvurularla hem Bakırköy hem de Şişli belediyelerinin kadın sığınağı açmasını sağladılar, aynı yıl kendileri Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nı kurdular. Bir grup feministin kadının çabalarıyla yine 1990'da Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kuruldu. 1990 yılında fahişelere tecavüzde yasal ceza indirimi öngören Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesine karşı düzenlenen kampanya, "İffetli Kadın Olmayacağız" sloganına dayanıyordu. TCK 438 feministlerin yarattığı kamuoyu basıncı sayesinde kaldırıldı, hareketin en önemli hukuki kazanımlarından biri elde edilmiş oldu. Yine 1990'da Medeni Kanun'un erkek egemen niteliğini protesto etmek ve çekirdek aileye yönelik feminist eleştirinin altını çizmek için bir grup feminist kadın boşanma kampanyası çerçevesinde evliliklerini bitirdi.

Ardından gelen kurumsallaşma ve proje feminizmi dönemi ise çelişkili unsurları bünyesinde taşımaktadır. Bu dönemde feminist hareket'kimi örgütlülüklerinin yaşadığı kurumsallaşma sayesinde Türkiye'deki –belki başka coğrafyalardaki de- en önemli sorunlardan biri olan süreklilik ve deneyimleri biriktirme konusunda olumlu adımlar atmış oldu. Ancak kurumsallaşma çoğu zaman sokak eylemliliklerinin yerini daha fazlaca lobi yapma faaliyetlerinin aldığı ve ufkunu kadınların hukuki ve siyasal kazanımlarıyla sınırlandırmış görece daha ehli bir feminizmin hareketi belirlemesi gibi bir olumsuz sonuç da doğurdu. Aynı şey proje feminizmi için de geçerli. Hem kadınların gündelik deneyimlerini kısmen de olsa değiştirmesi bakımından kimi olumlu sonuçları oldu ama hem de feminist mücadeleyi bir tür kısmi kazanımlar manzumesi, olabilecekmiş gibi gözüken şeyler için mücadele etme ve maaşlı profesyonellerin zor durumda olan kadınlara "yardım ettiği" bir tür hayırseverlik projesine dönüşmesine aynı zamanda feminist mücadelenin köktenci soluğunu soğurarak yardım etti. "Proje feminizmi yaygınlaşmayı kolaylaştırırken, 90'larda feminist hareketin politik içeriğinin 'seyrelmesi'nin nedenlerinden de biri oldu. 80'lerin coşkulu ve canlı politik tartışma ortamı kendi gündemleriyle (projeleriyle) uğraşan, birbirinden kopuk gruplara bıraktı. Genel politik atmosferin boğuculuğu ve toplumsal muhalefetin gerilemesi de bu seyrelmeyi hızlandırdı."[7] Hareket politik olarak seyrelmenin yanında önemli ölçüde "yaşlandı", 80'lerde genç kadınlar için bir çekim alanı yaratan ve kendini politik terimlerle ifade etme imkânı veren feminizm 90'lara gelinince bu özelliğini yitirdi. Genç kadınlar muğlâk bir kadın erkek eşitliğini uygun bulsalar yahut feminizmin gerekliliğine inansalar da örgütlü feminist hareket içinde yer almayı çok da gerekli görmüyorlar.

Aynı zamanda kadın araştırmaları alanı 90'lı yıllarla birlikte akademi için-

7) Aksu Bora, Asne Günal, "Önsöz", *90'larda Türkiye'de Feminizm*, der. Aksu Bora, Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9.

de faaliyetlerine başladılar; bugün artık mevcut akademinin organik ama hala "tuhaf" bir unsuru statüsündeler. Bu merkezler örneğin tarih kürsüleri ya da edebiyat veya biyoloji kürsüleri gibi üniversitenin yapısal bir parçası statüsünde hala algılanmıyorlar. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Bölümü 1993'te, ODTÜ Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı 1994'te, Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü 1996 yılında kuruldu. Bunlara üniversiter olmamakla birlikte, bağımsız kadın akademisi olmak iddiasıyla 2001 yılında Amargi Kadın Akademisi eklendi. Amargi'yi, onu da ancak kısmen dışında tutmak kaydıyla, kadın araştırmaları ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının yapıldığı bu yerler genel olarak akademik feminizm üretmenin ötesine geçemediler ve ikinci dalganın sönümlenmesinden beri kadın kurtuluş hareketinin dünya çapındaki sorunu olan sokak feminizmiyle akademik feminizm arasındaki açı Türkiye özgülünde de aşılamadı.

Tüm bu politik seyrelme ve hareketin köktenci soluğunun yumuşaması gibi sorun alanlarının yanında 90'lı yıllar aralarındaki politik diyalog eksik olmakla birlikte kadın kurtuluş hareketi için "kurumsallaşma" yıllarıydı. 1996'da içinde kültürevinden serbest kürsülü kadın kahvesine, kadın filmleri festivallerinden senaryo yarışmalarına bir dizi etkinlikle kendini vareden "bir kadın iletişim kuruluşu" olarak Uçan Süpürge kuruldu. 1995 yılında, tıpkı benim gibi 70'li yılların sonlarında ve 80'li yılların başlarında doğmuş olan genç kadınların feminist politikayla tanışmasına ve hayatında bir dönem feminizmle ilişki kursa da kendisine feminist demekte tereddüt eden daha önceki kuşak kadınların feministleşmesine önemli katkısı olan popüler feminist dergi Pazartesi yayın hayatına başladı. Kadın kurtuluş hareketine ilişkin tarihsel ve politik değerlendirmelere yer veren; iyi habercilik yapan; Türkiye, dünya siyasetine ve topluma bakışın feminist bir perspektifle yapılabilmesinin mümkün olduğunu gösteren derginin önemli bir etkisi oldu. 1997 yılında Kürt illeri başta olmak üzere faaliyet yürüten Ka-Mer "temel insan haklarını her durumda savunan ve bu hakların özel yaşamlarında kadınlar için de geçerli olması gerektiğine inanan, ırk, din, dil ve cins ayrımcılığına ve her çeşit ayrımcılığa, her türlü şiddete, hiyerarşiye karşı olan, bağımsız kadın çalışmasına inanan, kadınlar arası dayanışma ve paylaşımı ilke edinen kadınlar tarafından" kuruldu. O günden beri namus cinayetleri, kadına yönelik şiddet ve kadınlara yönelik her türlü ayrımcı uygulamaya karşı, hem de önemli pratik kazanımlar elde ederek mücadele ediyor. Yine 1997 yılı Mart ayında kadınların siyasete katılmasının önündeki ayrımcı uygulamalara karşı ve kadınların siyasete katılımını arttırmak amacıyla Kadın Adayları Eğitme ve Destekleme Derneği Ka-Der kuruldu. Ortaya çıktığı andan itibaren deneyim biriktirme ve bu deneyimi daha sonraki feminist kuşaklara aktarma konusunda kronik olarak sorun yaşayan Türkiyeli feminist hareketin bu "kurumsallaşma" çabası, içerdiği bütün problemlere rağmen önemlidir diye düşünüyorum.

Bir küçük burjuva akımı olarak feminizm ya da sosyalistler ve feministler ilişkisi

Sadece Türkiye'de değil dünya kadın kurtuluş hareketinde de –özellikle ikinci dalga feminizmin kurucuları bakımından düşünürsek- öncü kuşağın önemli bir bölümü sosyalist/sol hareketler içinde yer almış veya almaya devam eden, solun ideolojik hegemonyasının son derece güçlü olduğu bir iklimde yaşamış ve sol hareketlerle hesaplaşmayı kendi feminizmini tanımlarken önemli bir yere koyan kadınlardı. Kızgındılar; ayak işleri yapmaktan ve merkezi siyasal karar alma mekanizmalarından dışlanmaktan, kahramanlık hikâyelerinin dışında kalmaktan ve çocuk bakmaktan, cümlelerinin erkek yoldaşları tarafından tamamlanmasından ve bildiri dağıtmaktan yorulmuşlardı. "1980 öncesinde, Türkiye Solu'nun gündeminde gerçek anlamıyla bir 'kadın sorunu' yoktur; bu, ciddiye alınması gereken bir teorik sorun olarak görülmediği gibi, kadınların ezilmesinin özgül boyutları üzerinde de durulmazdı. Olsa olsa, 'feodal' ilişkilerin ve ideolojinin kadınlar üzerinde daha fazla etkisi olduğu kabul edilirdi, o kadar! Bunlar, sınıf ve devrim sorununa bağımlı konulardı ve gelecekte nasıl olsa kendiliğinden çözülecekleriden, bugün gündemi böyle ikincil sorunlarla 'işgal' etmek 'saptırıcı' olurdu."[8] 1980 öncesinin son derece erkek egemen sosyalist siyasetlerindeki deneyimlerinden canı yanmış kadınlar, öncelikle sol/sosyalist siyasetteki cinsiyet körlüğüyle hesaplaşarak kendi feminizmlerini oluşturuyorlardı. Bu öfke son derece devrimci bir öfkeydi esasen, sosyalist solla yürütülen tartışma feminist hareketin kurucu unsurlarından birisi oldu. Kapitalist toplumsal formasyon içinde kadınların bir cins olarak eziliyor oluşunun iktisadi, siyasi, toplumsal ve kültürel mekanizmalarının açığa çıkarılması tartışmanın bir yanı ise sosyalist politik yapıların içindeki cinsiyetçiliği teşhir ve onunla mücadele tartışmanın bir diğer yanıydı. Burada feministler, kadınların siyasal "özne" olmalarının önemini vurgulayarak çok önemli meseleleri görünür hale getirdiler, politik olarak tartıştılar. Neden sosyalist örgütlülüklerin alt kademelerinde bu kadar çok kadın varken önderlikler neredeyse tamamen erkeklerden oluşuyordu? Neden söz almak, politik tartışma yürütmek ve siyasi karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmak gibi toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların zorlandığı alanlarda kadınları güçlendirecek politikalar uygulanmıyordu? Neden ezilen cinsin pozisyonunu değiştirecek örneğin kadın kotası gibi uygulamalar hayata geçirilmiyordu?

Buradaki tartışmanın en önemli kısmı eşit olmayan özneler arasındaki ilişkinin sosyalist yapıların neredeyse tamamı tarafından eşitmiş gibi kabul edilmesi ve dolayısıyla patriyarkanın gündelik işleyiş mekanizmalarının görünmez hale

8) Fatmagül Berktay, "Türkiye Solunun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar,* der. Şirin Tekeli, İletişim Yay, İstanbul, 1995, s. 313.

getirilişiydi. Sosyalist örgütlerin çok önemli bir kısmı –kimilerinin maalesef bugün bile savundukları gibi- grup içi cinsiyetçilik meselesini gündemlerine hiç almıyor, kadınlarla erkek yoldaşların devrimci oldukları andan itibaren eşitlendikleri yönünde hiç de materyalist olmayan son derece idealist bir ön kabulle hareket ediyorlardı. Onlara göre örgüt yöneticiliği tamamen yeteneklere göre dağıtılıyordu, yetenekli kadın özneler çıktıkları anda yönetici oluyorlardı zaten. Fakat ne tesadüftür ki bu "yetenekli kadın özneler"in ortaya çıkması pek de sık gözüken bir şey olmuyordu. Buradaki tuhaflık ezilen cinse bir de kahraman olma sorumluluğunun yüklenmesiydi ki ortalama bir Marksist için bu kabul edilemez bir şeydir. Aralarında tarihsel olarak ezme ezilme ilişkisi olan iki ayrı özne var iken ve onlardan birinin bu tarihsel ezilme ilişkisini kısmi olarak kırması için destekleyici hiçbir politika yürütülmüyorken, aksine bazen "bacı" olmaya ve bazen de sadece çay yapmaya mahkûm ediliyor iken, bir de kendilerinden çok daha avantajlı konumdaki erkekler gibi cabbar siyaset yapmalarını, iyi konuşmalarla salonları dağıtmalarının beklenmesi nerden bakarsak bakalım klasik Marksizmin kadın meselesine bakışından daha geri bir bakıştır. İlerleyen zaman içinde pozitif ayrımcılık ve kadın kotası sosyalist hareketin kimi unsurları tarafından tatsız bir zorunluluk olarak algılanıyor kimi unsurları ise kadınların böylesi lütuflara ihtiyacı olmadığı gibi son derece yanlış gerekçelerle tüm bunları reddediyordu. Oysa kadın kotası ve pozitif ayrımcılık gibi kadınlar lehine uygulamalar aralarında somut ve tarihsel bir ezme/ezilme ilişkisi olduğu için eşit koşullarda politika alanına çıkmamış olan iki cinsin eşitsiz tarafını, yani kadınları bu tarihsel eşitsizlik nedeniyle güçlendirmeyi hedefler; iddia edildiği gibi sıkıcı bir taviz ya da lütuf değildir. İşte feministler yürüttükleri siyasal tartışmalarla bu türden gerici iddiaları önemli ölçüde yıprattılar. Bugün sosyalist cenaha baktığımızda –özellikle feministlerin kurulduğu andan itibaren içinde son derece aktif siyaset yürüttükleri Özgürlük ve Dayanışma Partisi deneyimini yaşamış parçaları bakımından- kadın kotası, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık, taciz ve kadına yönelik şiddet gibi meselelerin ele alınışı, kadın örgütlenmesi gibi konularda son derece ileri, feminizan ve hatta örgütsel olarak kendisine sosyalist feminist diyen unsurların ortaya çıkışı işte tam da bu tartışmaların olumlu sonuçlarıdır.

Sosyalist hareketin feminist harekete tepkisi salt örgüt içi cinsiyetçilik ve sosyalist erkeklerin çıkarları, önderliklerin kompozisyonuna yönelik bir tehdit olarak algılanmasıyla ilgili değildi şüphesiz. Sosyalist sol genel olarak feminizmin işçi sınıfı hareketini bölen bir küçük burjuva akımı olduğu konusunda genel olarak anlaşmış gibiydi. Kadınlar bir ezilmişlik yaşıyorlardı, bu genelde "çifte ezilmişlik" ya da "ikinci sınıf rol" olarak ifade ediliyordu; ancak bu ezilmişlik devrimci mücadeleye katılımla ve sosyalizmin gelişiyle kendiliğinden ortadan kalkacaktı. Evet kadınlar ezilmekteydi ama önemli olan işçi sınıfının birliğiydi, bu ezilme bu birliği bozmayacak bir şekilde ifade edilebilirdi; kurtuluşlarına gelince bu kapitalizmde mümkün değildi sosyalizme gelince ise bu kurtuluş için

mücadele etmeye zaten gerek yoktu. Kadınların bir cins olarak yaşadıkları emeklerine el konulması ve ev içi emeği meselesi, bedenlerinin ve doğurganlıklarının denetim altına alınması ve beden politikaları, kültürel ve sembolik ezilme biçimleri, şiddet, taciz, tecavüz gibi pratikler ancak emperyalizm, kapitalizm veya "feodalizm kalıntıları" gibi iktisadi sistemin yan ürünü çerçevesinde ve ancak kısmen ele alınmaktadır. Patriyarkanın işleyişi ve bu işleyişin somut ve yaşayan kadınlar ve erkekler üzerinden ve onların aralarındaki güç, tahakküm ve sömürü ilişkileriyle yürüdüğü gerçeği, yani failler bölümü sosyalist örgütlerin genel olarak reddettikleri bölümdür. "(...) kadınlar bu düzende esas olarak sınıfsal sömürü ve baskıya karşı mücadele etmelidirler. Toplumdaki ikinci sınıf rolü ve karşılaştığı diğer engeller, sınıfsal sömürünün ortadan kalkmasına bağlı olarak çözümlenebilecektir."[9], " 'Devrimcilerin kadın sorununa yaklaşımı nasıl olmalıdır?' sorusunun yanıtı şu: Sınıfsal yaklaşımın gereği olarak sorunu, ezilen emekçi-proleter kadınların sorunlarının çözümü, onların örgütlendirilmesi ve bilinçlendirilmesi temeline oturturlar."[10] Dolayısıyla proleter kadınlarla proleter erkekleri karşı karşıya getiren feminizm tehlikelidir, küçük burjuva akımıdır ve sınıf mücadelesini bölmektedir.

Öncelikle şunun altını çizerek başlamak isterim ki, nasıl ki toplumda sınıflar arası sömürü ilişkilerini yaratanlar buna itiraz eden sosyalistler değil de kapitalizmin bizzat kendisiyse, kadınlar ve erkekler arasındaki güç ilişkilerini feministler değil işleyen bir toplumsal mekanizma olarak patriyarka yaratmaktadır.[11] Materyalist bir dünya görüşü bakımından da böyle bir analiz yerindedir gibime geliyor. İşçi kadınlar ve işçi erkekler arasında bakım emeğinden cinsel şiddete kamusal hayata katılımdan çocukların yetiştirilmesine nesnel ve objektif çıkar çatışması *vardır,* bu çatışmayı feministler yaratmazlar, yaratamazlar. Ezme ezilme ilişkileri siyasal akımlar tarafından değil toplumsal sistemlerin objektif

9) *Kadın ve Sömürü,* Yeni Çözüm Yayınları, Kadın Sorunları Dizisi 1, Mart 1988, s. 10.

10) İlknur Güler "Kadının Kurtuluşu Sorunu ve Sapmalar", *Yeni Çözüm,* Ekim-Kasım 1987, s. 50, aktaran Nesrin Tura, "Türkiye Solunda Kadın sorununa ve Feminizme Yaklaşımlar-I: Sığlık ve Kolay Cevaplar", *Sosyalist Feminist Kaktüs,* sayı 2, Temmuz 1988, s. 27.

11) Burada mahkeme tarafından sosyal sınıflar arasında düşmanlık yaratmakla yargılanırken Behice Boran'ın yaptığı savunmaya materyalist dünya görüşünü izlediği yöntemle ilgili müthiş bir yanıt içerdiği için değinmek istiyorum. Tartışmayla yakından ilgili olduğu için alıntılamak istedim: "Sosyal sınıflar toplumun objektif varlığı içindedir. Sınıf ayrımları herhangi bir grup insan, bir örgüt, bir sosyal hareket tarafından yaratılmaz, yaratılamaz. Toplum yapısı oluşturur çeşitli sınıfları. Onun için 'sınıfları ve sınıf mücadelesini reddediyoruz' demekle ne sosyal sınıflar ne de aralarındaki mücadele ortadan kalkar. Toplumda bu ayırımlar ve bu ayırımlara paralel olarak toprak dağılımında, gelir bölüşümünde, vergi yükümünde büyük adaletsizlikler varken, ve bir sınıfın –burjuvazinin- ve bir sistemin –kapitalizmin- ideolojisine, savunulmasına sonsuz özgürlük tanınıp, işçi ve müttefiki emekçi sınıfların ideolojisine –sosyalizme- baskı ve şiddet yöntemleri uygulanırken, birlik, huzur ve özgürlük iddiaları havada kalan boş sözlerdir." Behice Boran, *İki Açıdan Türkiye İşçi Partisi Davası,* Bilim Yayınları, İstanbul, s. 8.

sonuçları olarak vardırlar, buna "yoktur ve gül gibi geçinip gidenler arasına nifak tohumu sokulmaktadır" gibi metafizik yanıtlar verilemez. Bugün her dört dakikada bir kadının sadece kadın olduğu için uygulanan çeşitli şiddet biçimlerinden dolayı hayatını kaybettiği, günde bir doların altındaki ücretle yaşamak zorunda kalan yeryüzünün en yoksul nüfusunun üçte ikisinin kadın olduğu, ev içi emeğinin ve çocuklara ve yaşlılara bakımın tamamının kadınlar üzerinden gerçekleştiği –daha üst sınıf kadınlar bu işi kendilerinden daha yoksul olan ama yine kadın olan hemcinslerine devredebiliyorlar ancak-, sadece Avrupa'da her hafta bir kadının kocası veya sevgilisi tarafından öldürüldüğü, daha düşük statülü işlerde, daha az ücretlerle, sendikasız ve sigortasız çalışmaya, parça başı üretimde müthiş bir sömürünün altında üretmeye mahkûm edilenlerin kadınlar olduğu bir dünya da yaşıyoruz. Bu durumu hem de işçi sınıfının birliği gibi bir tezle görünmezleştirmeye çalışmak bir ezilme ilişkisini perdelemeye çalışmak ve politik olarak gericilik yapmaktır. Kaldı ki toplumsal analizlerini genelde "halkımız, emekçi kesimler, emekçiler, halk yığınları, emekçi halklarımız" gibi son derece muğlak kategorilerle yapanların konu ezilen bir kategorinin ezilmişliğiyle ilgili politik tutum almak olunca bir anda keskin bir "işçi sınıfı" savunucusu olmaları en hafifinden dikkat çekecek ölçüde çelişkilidir.

Son olarak "cinsel özgürlük" meselesine değinip geçmekte fayda var. Sosyalistler, devrimciler Engels'ten beri, yani "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" yazıldığından beri çekirdek burjuva aileden pek hoşlanmazlar. Zira çekirdek burjuva aile ve onun aracılığıyla mülk aktarımı devam ettikçe kurumsal fahişelik de devam edecektir diyen Engels'ten geriye düşmemekte fayda var ne de olsa. Düzenlenmiş ve devletin onayından geçmiş ilişkilerle mülkiyet ilişkileri arasında doğrudan bağlantı kurarak burjuva ahlak anlayışını dağıtan Kollontai'in cinsel devrim konusundaki görüşlerinden de. Fakat nedense bir karalama tarzı olarak feminizmin kadınlar için salt "cinsel devrim" talep ettiği, burjuva kadınlarının kendi taleplerini anlatarak kadın mücadelesini sulandırdıkları kullanılır. Öncelikle, sadece burjuva kadınlar için değil tüm kadınlar için "cinsel devrim" talebi az buz bir talep değildir, burjuva ahlakına, erkek egemenliğine, kadınların bedenlerinin ve doğurganlıklarının denetlenmesine itiraz anlamına gelir. Ayrıca çeşitli nedenlerden ötürü, Türkiyeli feminist hareket, her ne kadar aile eleştirisinden cinsel şiddete birçok konuyu parçalı bir biçimde gündeme getirse de "cinsel devrim" ya da "cinsel özgürlük" konusunu en temel mesele olarak ya da sistematik bir biçimde bile gündeme getirmemiştir. Getirdiği zamanlarda da buna itiraz etmek ve karşısında mülkiyet ilişkilerinin aktarılmasının, itaatkâr kadınlar yaratmanın, erkek egemenliğinin ve namus kontrolü biriminin, kadınların emeklerine el konulmasının kurumsal yerinin ve burjuva ahlakının bekçisinin yani çekirdek ailenin haklarını savunmak devrimcilere ve sosyalistlere değil olsa olsa sağcılara, muhafazakârlara ve ahlakçılara düşer.

Tüm bu önemli politik ve pratik sorun alanlarına rağmen Türkiyeli feminist

hareketin önemli ittifaklarından birisi sosyalist harekettir. Bu sadece Türkiye'de değil, dünyada da böyledir; kadınların kurtuluşu militanlarının aktüel müttefikleri sosyalistler, insan hakları savunucuları, sivil haklar ve eşitlik için dövüşen militanlar, yeşillerdir. Hele ki aynı zamanda anti-kapitalist olan sosyalist feministler bakımından sosyalist hareketle ilişki son derece kritik bir yerde durmaktadır. Bunun nedeni soyut bir ezilen dayanışması değildir; kadınların kurtuluşuna politik ve tarihsel olarak ilerici akımların ilgi gösterecekleri çok açıktır. Burada sorunsuz ittifak ilişkilerinden söz etmiyorum kuşkusuz; tarafların kendi öncelikleri konusunda ideolojik ve politik bir mücadele yürüyeceği aşikârdır. Ancak önemli olan bu ittifak ilişkileri çemberinin içine girmek ve hangi politikanın hangi müttefiklerle ve hangi yöntemlerle gerçekleştirileceğinin her seferinde yeniden ele alınarak oluşturulması sorunudur. Türkiyeli feminist hareket bu konuda sosyalist hareketi eleştirmek konusunda gösterdiği enerjinin çok az bir kısmını bile göstermemiş durumdadır. Bu hem Türkiyeli feminist hareketin genel olarak ittifaklar politikasına gerekli önemi vermemiş olmasıyla hem de hareketin devrimci öfkesini büyük oranda sosyalist sola kızarak kendisini yeniden üretmesinden kaynaklanmaktadır. Hem Türkiye sosyalist hareketinin teorik ve politik geriliği hem de feministlerin öznel tarihleri bu fazlasıyla "gerilimli" ilişkiyi daha da zor bir hale getirmiştir. Hareketin ideolojik mayalanma döneminin ev toplantılarını dönemin feministlerinden biri şöyle anlatıyor: "Bu toplantılarda sol gereğinden fazla eleştiri aldı. İstanbul'da benzer bir durum vardı. Sol geçmişi olan kadınlar da feminist kadınları örneğin Eylülist ya da yeni sağ olarak adlandırıyorlardı. Sosyalist/feminist kadınlar için nefes alınacak bir ortam değildi. Adeta bir seçme zorunluluğu dayatılmaktaydı. Bu iklim fazlasıyla etkili oldu. Ya sosyalist ya feminist olma her iki cepheden de dayatılıyordu. Bu iklim Türkiye'de feminizmin kendisi üzerine düşünmek yerine kadınların kendileri için sürekli pozisyonlar almalarını zorlayan bir savaş ortamıydı. (Fevziye Sayılan, 21.12.1999 tarihli söyleşi)"[12] Bu savaş ortamı bugün her iki cenah açısından da devam etmekte ve Türkiye'deki hem sosyalist hareket hem de feminist hareket bakımından son derece olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Sindirella, gitme baloya, 8 Mart'ta haydi alana ya da örgütlenme ve politik duruş

Türkiyeli feminist hareket bugün dar gruplar halinde atomize olmuş, birbirleriyle organik ilişkiler kurmaktan çok uzak, dağınık ve örgütsüz bir görüntü vermektedir. Hareketin başından beri her türlü hiyerarşiye, otoriteye karşı olma,

12) Nilüfer Timisi, Meltem Ağduk Gevrek, "1980'ler Türkiyesi'nde Feminist Hareket: Ankara Çevresi", *90'larda Türkiye'de Feminizm*, der. Aksu Bora, Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 21.

doğrudan demokrasiyi işletme ve somut işler üzerinden bir araya gelme özellikleri hem ilk dönem gücü olmuş ama hem de uzun bir süredir güçsüzlüğü haline gelmiştir. Türkiye ve dünya politikasına feminist perspektifle müdahale eden, en azından böyle bir iddiası bulunan, sürekli kadın örgütlülükleri mutlak surette hiyerarşi ve otorite içerecek kaygısıyla olumsuzlanmakta ve kendiliğindencilik övülmektedir. Şüphesiz her örgütlenme formunda iktidar, iktidarın kuruluşu, kullanılması ve dağıtılması sorun oluşturabilecek bir mesele olarak karşımızda durmaktadır; ancak bundan yola çıkarak sürekli örgütlülüklerin kendiliğinden haksız bir hiyerarşi ve iktidar kullanacağını ileri sürmek feminist hareketi depolitize etmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, iktidar kendiliğinden ve her zaman olumsuz bir anlam ifade etmemektedir. Yeni bir yaşamın örgütlenmesi iddiasındaki bütün akımlar aynı zamanda bir kurucu iktidar iddiasıdır da. Burada yapılması gereken belki de, bu sorun alanlarını hiç gözden kaçırmadan, örgütlenmenin hayal ettiğimiz demokratik biçim ve içerikle kurulmasının hangi siyasal ve örgütsel mekanizmalarla mümkün olacağını tartışmaktır. Yoksa kendi kısmi taleplerini hayata geçirmeye çalışan ve zaman zaman birbirinden bile habersiz bir durumda bunun için mücadele eden, küçük ve sınırlı kadın örgütlerinin son derece değerli ancak kısmi çabalarına mahkûm olacağız. Toplumsal cinsiyet rollerini iktisadi, siyasal, toplumsal ve kültürel olarak ortaya çıkaran toplumsal sistemi, yani patriyarkayı ortadan kaldırmak niyetindeki feministlerin bugün varolanlardan çok daha güçlü, örgütlü, farklı feminist unsurları ve eğilimleri içinde barındıran birleşik ve geniş kitlesel kadın örgütlülüklerine bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç var. Bu, bilinç yükseltme gruplarından kampanya merkezli gevşek birliklere, somut hedefleri olan dar kadın topluluklarından okuma gruplarına örgütlenmenin türlü çeşitli diğer tarzlarının değersiz olduğunu iddia etmek anlamına gelmez. Şüphesiz tüm bu formlar kadın kurtuluş hareketinin kendi yarattığı son derece kıymetli ve demokratik yapılardır. Ancak bu tür yapılanmaları örgütlenmenin tek ve mutlak biçimi kabul ederek fetişleştirmek kadın kurtuluş hareketinin dağınık yapısının hiçbir zaman aşılamaması sonucunu getirir. Pazartesi Dergisi'nde örgütlenme meselesiyle ilgili yazılmış bir yazı bu perspektifi son derece net bir biçimde ortaya koyar: "Toparlayacak olursak, tüm kadınların kendi bulundukları yerlerde, kendileriyle aynı kaygıları taşıyan kadınlarla bir araya gelip, kendileri için en yakıcı sorunlar çerçevesinde küçük gruplar oluşturmaları ve bu arada birbirleriyle iletişim kurmaya çalışmaları bize en etkin ve gerçekçi örgütlenme modeli gibi görünüyor"[13]. Buradaki soru, en yakıcı sorunlar çerçevesinde bir araya gelen grupların diyelim o en yakıcı sorunu ortadan kaldırmayı başardıklarında yollarına nasıl devam edecekleri, elde ettikleri kazanımı hangi yöntemlerle edindiklerine ilişkin deneyimi nasıl aktaracakları ve tüm bu tikel mücadelelerin genel patriyarka karşıtı feminist politikaya nasıl eklemleneceği sorusudur. Dolayısıyla

13) *Pazartesi*, Ağustos 1995, sayı 6.

Türkiyeli kadın kurtuluş hareketi olarak daha örgütlü, geniş ve sürekli mücadele odakları oluşturmak farklı sınıfsal aidiyetlerinden gelen, farklı ulusal-etnik kökenleri olan kadınların nasıl ortak siyaset yapabileceklerinin izini sürmek anlamına gelir. Türkiye gibi Kürt halkının kendi taleplerini askeri, siyasal ve kültürel olarak kendi mekanizmalarıyla ifade ettiği bir toplumda ya da İslami bir feminizmin izini süren kimi kısmi unsurların olduğu topraklarda bu, hem ezilen uluslarla hem de farklı kadın topluluklarıyla bir ilişki kurmak anlamına gelir.

90'ların politik iklimi aynı zamanda büyük anlatıların hiyerarşi içermekle malul olduğu ve artık öldüğü, politik temsil meselesinin nerdeyse artık imkansız bir hayal olarak damgalandığı ve kimi feministlerin de dahil olduğu önemli bir kalabalığın politika yapan öznenin artık ancak ve sadece kendisi hakkında söz söyleyebileceği kabulünün giderek fetişleştiği bir döneme işaret eder. Aynı zamanda siyah feministlerin beyaz feminizme yönelttiği eleştirilerden memlekette çok güçlü ve dikkat çeken bir Kürt kadın hareketinin kendini iyice ortaya koyuşuna kadar "farklılık" ve kadınlar arası sınıfsal, etnik ya da cinsel yönelimlerinden kaynaklanan eşitsizliklerin yarattığı son derece farklı durumların nasıl politize edileceğine dair önemli bir tartışma yürüdü. Feminist kadınlar olarak kimin *adına* konuşuyorduk? Birilerinin adına konuşurken sınıfsal ya da etnik farklılıklardan kaynaklanan eşitsizliklerin üstünü örterek avantajlı konumdaki kadınların çıkarları adına mı konuşuyorduk? Yoksa sadece ve mutlak olarak kendi adımıza ve kendimiz hakkında mı konuşuyorduk?

Türkiyeli feminist hareket, özellikle onun sosyalist feminist kanadı Kürt kadın hareketinden İslami feminizme genel olarak oldukça iyi bir sınav verdi diye düşünüyorum. 28 Şubat'a teslim olarak, Müslüman kadınlarla devletçi bir tarzda ilişki kurarak, dolaylı olarak orduyu desteklemekten dikkatle kaçındılar örneğin. Hayal ettikleri toplumda kadınlar örtünmeyecek olsalar bile, kadınların türban taktıkları için kamusal alana giremiyor oluşunun son derece cinsiyetçi bir politika olduğunu ifade ettiler. Bu noktada Türkiyeli feminist hareketin hem sosyalist hem de radikal kanadı kendisini büyük oranda "devlet feminizmi"nden ayrıştırdı.[14] Kürt kadın hareketi kota uygulamasını hayata geçirerek, karma örgütünün yönetici kadrolarında büyük oranda kadın sayısını arttırarak, siyasal karar alma mekanizmalarına kadınların katılımının önünü açarak, kadınların özgül ezilmişliklerini hem politik hem de pratik olarak vurgulayarak önemli bir alan açtılar.

14) "Devlet feminizmi" kavramını Şirin Tekeli'nin kullandığı anlamda, yani cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda hayata geçirilen milliyetçi-modernleşmeci proje kapsamında kadınların özellikle orta sınıf ve Türk olanlarının devlet eliyle mobilize edilmesi anlamında kullanıyorum. Bunun nedenleriyle ilgili çeşitli tartışmalar mevcut, yeni kurulan cumhuriyetin tek partili rejiminin 30'lu yıllardaki klasik faşizmin totaliteryenizminden kendisini ayrıştırmasının bir yolu olarak kadın mobilizasyonunu öne çıkardığı şeklinde yorumlayanlar var. Bir diğer bakış açısına göre yeni kurulan cumhuriyet alt sınıftan erkeklerle toplumsal ittifaklar kurmak yerine orta sınıftan Türk kadınlarıyla müttefik olmayı kendi projesi çerçevesinde daha anlamlı buldu. Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat,* Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.

Kürt kadınlar hem Türkiyeli feminist hareketin bir parçası oldular, hem ondan büyük ölçüde etkilendiler, hem de onun zaman zaman nükseden "Türk"lüğünü eleştirdiler. Türkiyeli feminist hareketin belirli zamanlarda Kürt kadın hareketiyle ilişkide yaşadığı sorunlar kısmen kendi "Türk" halinden kaynaklansa da kısmen de hareketin kendi içinde bile kurmaya tam olarak muktedir olamadığı politik ilişki kurma konusundaki başarısızlığından kaynaklandı. Ama bu konuda büyük bir politik hata yapılmamış olması Türkiyeli feminist hareketin önemli bir başarısıdır diye düşünüyorum. Yapılan basın açıklamalarında hazırlanan metnin hem Türkçe hem de Kürtçe olarak okunması kadın kurtuluş hareketinin önemli kazanımlarından biridir örneğin. Buradaki en önemli istisna belki de 1998'deki erkekli katılım nedeniyle Kürt kadınlarının yaptığı kitlesel basın açıklamasında feministlerden ayrışarak Taksim'de polis müdahalesine maruz kaldıkları 8 Mart'tır. Bir politik akım kendisinin doğru bir çizgide olup olmadığını sadece, muarızının polis müdahalesine maruz kalmasıyla tartışmaz şüphesiz. Ancak bu da etkenlerden birisidir. Kuşkusuz erkeklerin olmadığı 8 Mart alanları için yürütülen politik mücadele doğru ve yerindedir; ancak Türkiyeli kadın kurtuluş hareketinin tek sorununun 8 Mart alanında erkeklerle veya erkekler olmadan yürümesi olmadığını düşünüyorum.

Bir diğer sorun alanı "özel olan politiktir" şiarının uygulanması meselesiydi. "Özel olan politiktir" ifadesi ikinci dalga feminizmin, kadınların cinsel hayatlarından taciz, tecavüz ve enseste orgazm olmalarından şiddete maruz kalmalarına, kendi tekil ve biricik "özel hayatlarında" yaşadıkları iddia edilen pratiklerin patriyarkanın ve toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan pratikler olduğunun ortaya konulmasıdır. Yani o güne kadar bizim "mahrem" olarak kabul edilen hikâyelerimizin aslında bir toplumsal sistemin işleyişi bakımından iddia edildiği kadar da mahrem olmadığına, kurumsal tek eşlilikten aşk algısına kişisel tarihimizin daha genel bir politik manzaranın bir parçası olduğuna yapılan politik vurgu "özel olan politiktir" şiarını karakterize eder. Ancak bu şiar, dolayımsız öznelliklerin, "sahicilik" adı altında yüceltilen kişiselliğin politik kollektivitelerin en önemli, giderek vazgeçilmez bir boyutu olarak kabul edilmesi yönünde iş gördü. Oysa feminist politika, öznel ve kişisel pratiklerin genelleştirilmesi, kavramlar ve dolayımlar aracılığıyla politize edilmesiyle mümkündür ancak. "Özel olan politiktir" şiarını örneğin basındaki kadın köşe yazarlarının iç dökme, ifşa etme, itiraf etme ve kişisel hayatını anlatarak köşe yazısı yazma deneyiminden ayrıştıran işte tam da bu politik dolayımdır. Üstüne üstlük tuhaf bir kişisellik ve yüz yüze ilişkiler kültü feminist gruplar tarafından yüceltilirken, örneğin sol eleştirisi yaparken devam eden heyecanlı ve ateşli tutum, feministler ve onların kişisel dolayısıyla politik hayat konumlanışlarının eleştirisi bakımından sürdürülmedi. Çekirdek aileyi sorgulamak, ev bark sahibi olmamak, komünal yaşamlardan konuşmak, kurumsal tekeşlilikle hesaplaşmak feministler için bile çok uçuk kaçık kabul edilir kavramlar haline dönüştü. "... 'özel olan', yalnızca dayak, tecavüz,

taciz gibi cezayı gerektiren bir durum olduğunda 'politik' değil. Evde sevgililerin çamaşırları yıkanırken, evin ve çocukların bütün yükü kadınların omuzlarına yüklenirken de politik. Yani yalnızca 'adli' bir durum olduğunda değil, huzur ve barış varken de politik. Şiddetin, ihanetin söz konusu olmadığı aşklar yaşanırken de politik. Özel olan politik, ama politik olan yalnızca şiddet, taciz, tecavüz değil. Bu yanılsama bir yandan feminist politikayı cezai tedbirlere indirgerken, öte yandan da 'huzurlu', 'olağan' hayatları depolitize etmek anlamına geliyor."[15]

Bu bağlamda feminist hareketin örgütlenme meselesine ve kimin adına veya hakkında konuştuğumuz sorusuna geri dönersek, biz kadınlar hem kendimiz hakkında ama hem de başka kadınlar *hakkında* konuşuyoruz. Hiç bilmediği, tanımadığı, arkadaş olmadığı kadınlar hakkında da konuşan bir özne ancak politik bir özne olabilir. Aramızda kapitalizmden, ırkçılıktan, milliyetçilikten, heteroseksizmden ve tüm bu ezme ve sömürme mekanizmalarının farklılığından gelen müthiş deneyim farklılıklarının olduğu kuşkusuz. Ama tüm bu farklılıkların üstünü örtmeden, birbirimizle tahakküm ilişkileri kurmadan ve ayrı deneyimlerin özgüllüğünü göz ardı etmeden *politik* ilişkiler kurmaya mecburuz, başka türlü kadınların bir politik özne olarak kendilerini kurmaları mümkün olmayacaktır. Bunun için milliyetçilikten sınıfsal farklılıklara bir dizi somut engel ve yaşanmış pratikler bütünü gerçek zorluklar olarak karşımızda durmaktadır. Ancak sesimizin, aklımızın ve fikrimizin önemsizleştirildiği ve kamusal bir politik akım olarak feminizmin giderek kan kaybettiği bir atmosferde feministler arası politik ilişkiler her zamankinden daha acil bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Bu sorunu aşmak için birbirimizle daha çok konuşmalı, tartışmalı ve ilişkiler geliştirmeliyiz. Bu ilişkilerin nasıl siyasallaştırılacağı meselesine kafa yormalıyız. Deneyimlerin aktarımı, paylaşımı ve feminist mücadelenin süreklileştirilmesi konusunda yöntemler geliştirmeliyiz. Gündelik hayatın sorunlarına kafa yoran, köktenci soluğunun radikalizminden vazgeçmeyen, kişisel deneyimlerini çeşitli dolayımlarla genelleştiren ve politize eden, kendisinden gayrı kadınlarla ilişkiler kuran, toplumsal cinsiyet rollerinin hangi mekanizmalarla sabitleştirildiği ve doğallaştırıldığı üzerine düşünen, kapitalizm, milliyetçilik, militarizm gibi başka sömürü ve ezme/ezilme ilişkileri yaratan yapıların etkilerini patriyarkayı ikincilleştirmeden sorgulayan ama aynı zamanda sokağa çıkan, eylemlilikler örgütleyen feminist hareketin yaratılması sorumluluğu omuzlarımızdadır. Evet belki şimdilik azız, evet belki omuzlarımızda bunun dışında o kadar çok haksızlığın, zulmün ve gadre uğramışlığın yükü var ki. Evet bu kalpsiz dünya bizi her seferinde evlere barklara, güvenlikli sulara davet ediyor, sözümüzü kesiyor, eteğimizden çekiştiriyor, küçücük mutfaklarımızdan çıkarmamak için elinden geleni ardına koymuyor, laf atıyor, dövüyor, güçsüz ve yalnız olduğumuza inandırmaya çalışı-

15) Gülnur Acar-Savran, *Beden, Emek, Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin,* Kanat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 161.

yor, kahramanlığın bizim harcımız olmadığını anlatıyor hiç durmadan. Evet tıpkı Sisifos gibi her seferinde bizi en baştan başlamaya tarihsizliğe, sözsüzlüğe ve çocuk kalmaya zorluyor. Ama tıpkı yirminci yüzyılın başında soğuk bir salonda birbirlerine tutunmaya çalışarak toplantı yapan Osmanlı kadınlarının dediği gibi şüphesiz biz de tarih yapıyoruz. Unutturulmak istenen zaferlerimiz, uğrunda çok mücadele ettiğimiz için bazı zaferlere yeğ tuttuğumuz yenilgilerimiz, erkeklerin çıkarları tarafından acımasızca düzenlenmiş bu dünyaya karşı öfkemiz, hep birlikte değişmeye ve patriyarkayı alaşağı etmeye yetecek irademiz, sürekli bastırılmasına rağmen bir türlü kurumayan yaratıcılığımız, en zor zamanlarda bile bizi yalnız bırakmayan umudumuz ve en önemlisi dünyayı değiştirmenin tek gerçek yolu olan politikaya olan inancımız var. Yeni bir dünyayı birlikte kurmak için sabır, inanç ve birlikte olma iradesiyle örülü zamanlar bizi bekliyor, yolumuz açık olsun.